

Ýagşylygyň goragynda / 0.0razberdiýewanyň eserlerine syn

Category: Edebi tankyt, Hekaýalar, Kitapcy, Türkmen dili

написано kitapcy | 21 января, 2025

Ýagşylygyň goragynda / 0.0razberdiýewanyň eserlerine syn Edebi tankyt

► ÝAGŞYLYGYŇ GORAGYNDA

Ogultäç 0razberdiýewa türkmen prozasyna gelen gününden öz çeper dünýägaraýşyny, çeperçilik gözleglerini özüçe özleşdirip ugrady. Owal başdan şol ýetdirgisiz ýetdi hem şol günden kämillige ymtyldy. Adatda, köp ýazyjynyň başky eserleri şowsuz bolup, ol kem-kemden ýanyp, töweregini ýagtyldyp ugraýar. Ogultäç welin başdan yz goýdy. Onuň ilkinji proza eseri «Çagalygyma syýahat» powesti häzire çenli rus dilinde üç gezek neşir edildi. SSSR halklarynyň dillerine terjime edildi. Ýazyjy şu eseri üçin, Türkmenistan SSR-niň Lenin komsomoly baýragynyň laureaty boldy. Ol esere şu neşirlerden, şol sarpadan, okyjynyň söýüp okaýşyndan ileri öwgi zerur däl bolsa gerek.

Şol powestdenem 0.0razberdiýewanyň çeper dünýäsi öz ýoluny tapdy. Ol biziň prozamyza täze obrazy, täze ideýany getirip başlady. Ýazyjynyň pikirçe, ynsandaky ilkinji kämilleşýän duýgy ýagşylyk, oňatlyk duýgusydyr. Ýazyjynyň pikirçe, ynsandaky iň ilkinji emele gelýän jogapkärçilik duýgusy, ilkinji agyr talap bolsa ýagşylygy döredýär, kalbyndan äleme ýagşylyk nuruny saçýar. Beýleki birleri bolsa şol sahawaty goramaga çalyşýar, öz işinde, göreşinde ýagşylygyň arkadagy bolmaga çytraşýar.

Biz ilki kalbynda ýagşylyk nury çaýýan adama guwanýan bolsak, soň ýagşylygyň howandarynyň çekýän azabynyň, onuň boýnuna alýan jogapkärçiliginiň niçiksi agyrdygyny görýäris. Bu

gahrymanlaryň kalbyndaky ikiýana urunýan biynjalyk tolkun biziň ruhumyza-da ornaşyp başlaýar. Hut şol pursatdanam biziň kalbymyzda ýazyjynyň ideallary ýaşap ugraýar.

0.0razberdiýewa häzir baş sany proza kitabyňy ýazdy. Köp adamlar üçin bu sanyň örän az bolmagy-da mümkin, emma meniň üçin köp. Men ol kitaplary elime alyp, oýlanyp: «Tüweleme, işläp bilipdir!» diýip, Ogultäje guwandym. Sebäbi men onuň işleýşine belet. Bir kitab-a däl, her hekaýa, hatda her sözlem üçin çekýän jepasyna belet. Ogultäjiň şol işleýşi bilen baş kitap ýazmagy ägirt erjelligiň, jepakeşligiň alamaty.

0.0razberdiýewanyň şol hyzmatlaryny bir ak kitap özünde jemleýär. Kitabyň ady «Edenli aýal» («Женщина с характером»). Ony «Советский писатель» neşirýaty 1984-nji ýylda Moskwada çapdan çykardy. Kitaba bir powest bilen kyrka ýakyn hekaýa girizilipdir. Kitaby türkmen sowet edebiýatynyň uýasy, Respublikamyzyň medeniýetde at gazanan işgäri Lýudmila Wasilýewna Şipahina rus diline terjime edipdir. Ine, şu kitap hem häzir edebi jemgyýetçiligiň dilinde.

Kitap «Aýal» powesti bilen açylýar.

Bu powest ýazyjynyň tejribesiniň durmuş baradaky garaýyşlarynyň jemlenmesiniň önümi. Bu powestiň sýužeti durmuş. Wakasy – ömrüň beýany. Eser aýal adamyň çagalyk günlerinden, tä uly durmuşa gadam basýan çägene çenli dowam edýär. Ol gama batanda, çagalygy golundan çekýär. Dünýäniň ähli ajaýyplygy, süýjüligi çaganyň kalbyna ornaýar. Çagaka onuň üçin ähli zat gowy, ähli zat täsirli hem gudratly. Bu aslynda şeýle-de bolmaly. Ýöne ol ajaýyplygy diňe çagalyk, ýaşlyk duýup bilýär.

Şol döwürde onuň töweregindäki adamlar hem şol dünýä ýaly gowy. Hossarlary, bile oýnaşyp-gülşüp ýören ýoldaşlary oňa şatlyk eçilýärler. Olardan diňe gowulyga garaşyp bolýar. Adamyň ýetismegi bilen, hossarlaryň töwereginde beýleki adamlar hem köpelip ugraýarlar. Şu babatda Amangülüň bagty çüwýär. Oňa Nina, Iwan Aleksandrowiç ýaly oňat adamlar hemra bolýarlar. Şeýdip, ýaş gahryman höwürtgесinden çykyp, jemgyýete goşulyp başlaýar.

Ol Nina bilen dostlaşyp, dostlugyň nämedigine düşünýär.

Dostlugy goramagy hem goldamagy öwrenýär.

Gahryman öňe ilerledigice, durmuş çuňlaşyp hem çylşyrymlaşyp başlaýar, gahrymanyň jogapkärçiligi artýar. Amangül ony Nökere duşup durmuşa çykansoň, has oňat duýýar. Gahrymanyň başynda alada bilen jogapkärçiligiň ýokarlanmagy ony tijenmeklige, göreşmeklige borçly edýär. Durmuşyň garşylygy hem göreşi şundan ösüp ugraýar. Bir aýal adamyň başynda iş aladasy, hojalyk, adamyňa seretmek, terbiýe, maşgala garamaty durýar. Bir söz bilen aýdanyňda, aýal ömri göreş. Aýal durmuşyň diregi. Aýal durmuşdaky esasy figura. Şonuň üçin, ähli zat aýalyň üns merkezinde bolmaly.

Şeýle masştablylyk onuň hekaýalaryna hem degişli. Ogultäçde ideýasy ýöwsel, ýüzlenýän meselesi ýönekeý eseri tapmarsyň. Onuň ähli eserleriniň hamyrmaýasy durmuşyň tüýs jygba-jygly meseleleri.

Onuň hekaýalarynyň wakasy sada-da bolsa, goýulýa ideýa düýpli. «Abituriýent» atly bir hekaýany alyp göreliň. Hekaýada bir şäherli aýalyň obadan okuwa girmäge gelen ýegenine beren kömegi beýa edilýär. Bar waka şu. Şol wakanyň üsti bilen ündelýän meselelere seredip geçeliň.

Myhman gapysyny kakandan, şäherliniň gaşy çytylýar diýip, obalylar şäherlileri ýazgarýarlar. Hakykatda welin, ýagdaý obalylaryň göz önüne getirişinden çylşyrymly. Iň «myhman söýmezek» şäherliniň öýüne-de myhman oba adamlarynyňka seredende, has köp gelýändir. Onsoňam, ol seniň aşyň-duzuň myhmany bolsa, ne ýagşy. Ol seniň duzuňy däl, wagtyňy iýýändir, el-aýagyňy duşaklap goýýandyr. Myhman alada bardyr, gelen ýerinde iş-alada bolýandyram öýdýän däl. Ine, şeýle myhmanyň biri şäherliniň gapysyny kakýar. Bu hiç. Awtor şu meselä uly agram berjegin bolup duranok. Ýöne bu ýüz ugruna ýañzydylaýýar. Awtoryň üns berýäni şol gelen myhmanyň ~ Akmyradyň terbiýesi. Daýzasy ilki ony şäher durmuşyna gözükdirmeli bolýar. Soňra ony giriş ekzamenlerine taýýarlap başlaýar.

Terbiýe meselesi ~ işiň agry. Şonuň üçin bizde: «Aty at bolýança, eýesi it bolar» diýen nakyl bar. Daýzasy ilki Akmyradyň ruhuny terbiýelemäge girişýär. Onuň göýdük ruhuny,

ýalňyş pikirini, «diňe tanyşlylar okuwa girip bilýär» diýen ynamyny ýok edip, ony öz güýjüne daýanmaklyga ündeýär. Şeýdip, Akmyrady uly göreşe, öz güýjüne ynanmaklyga çagyryýar. Ahyrda şol yhlas ýerine gowuşýar. Akmyrat daýzasynyň diýýän adamy bolmaga çalşyp, ýeňiş gazanýar.

Emma ýeri gelende, şeýle hyzmat bir minnetdarlyga-da durmaýar. Ine, Akmyradyň okuwa girenden soňky aýdýan sözi:

» – Dogry-da, men öz güýjüm bilen geçdim-ä. Öten agşam toýda otyrkam, obadaşlarymyzyň birine uniwersitete girdim diýsem: «Öz güýjüň bilen-ä giren dälsiň. Şo taýda daýzaň bar. Şol kömekleşendir» diýýär. Ed-dil agzynyň üstüne beräýinem-ä diýdim-de...»

Muňa onuň daýzasy nähili garaýar? Ol şeýle bolýar.

«Akmyradyň sözüne meniň ýüzümiň bir gat hamy sypyrylan ýaly boldy. Bokurdagym dolup, köp wagtlap gepläp bilmedim.»

(«Uzyn-uzyn derekler», Aşgabat-1986. 190-sah.)

Görün, bir hekaýada näçe mesele bar ekeni. Adamçylykmy, terbiýemi, yhlasmy, muny näçe sanasaň, näçe üns berseň, şonça çuňlaşyp barýar. Özem hemmesi yzly-yzyna, duýdurman sepleşikli hereket bilen açylyp barýar. Sen ony hezil edip okaýarsyň. Eger awtor gös-göni aýdan bolsa, bu zatlaryň bahasy bolarmydy? Şeýle çuňluk O. Orazberdiýewanyň her bir hekaýasynda bar. Men ony gaýtalap okanym üçin duýýaryn. Olaryň ählisi meniň göz önümde. Oýlanyp görsem, men O. Orazberdiýewanyň soňky kitaby bolaýmasa, galanlaryna ýörite syn ýazan ekenim. Şol synlaryň ikisi şu gazetde çykypdy. Şonuň üçinem bu ýerde ýazyjynyň eserleri baradaky derňewi uzaltman, okyjylaryb seslenmelerine geçsek, adalatly bolar. Sebäbi, bu eserler jemgyýetiň maslahatyna goýulýar, şoňa görä okyjylaryň pikirini diňlemek ýerlikli.

«Gadyrly Ogultäç Orazberdiýewa!

Beýleki ýazyjy-şahyrlarymyzyň eserleri bilen birlikde siziň hem «Edenli aýal», «Altynbaş» atly kitaplaryňyzy okadym. Döreden proza eserleriňiz her bir okyjynyň ünsüni çekýär. Şu gün bolsa raýon merkezi kitaphanamyzdan «Sowet Edebiýaty» žurnalynyň bir sanyny aldym. Žurnalda siziň «Rugsatda»,

«Melhem», «Dursun» atly hekaýalaryňyz ýerleşdirilipdir. «Altynbaşdaky» Gurbantäç gelnejeňiz, Maman söwdagäriň obrazlary ünsümi çekdi.

Rozygül HUDAYBERENOWA,
Saýat raýony.»

«Hormatly ýazyjymyz Ogultäç Orazberdiýewa! Şu haty size okyjyňyz ýazýar. Siziň powestdir hekaýalaryňyz meni hat ýazmaga mejbur etdi. Siziň her bir ýazýan zadyňyzy höwes bilen okap, edil öz çagalyk ýyllaryma dolanan ýaly bolýan. Siziň (ýetim gyzdaky) ejem diýip berýän obrazyňyzda, edil öz ejemi gören ýaly bolýan. Gynansagam, biz siziň diňe «Sowet edebiýaty» žurnalyna çykan zatlaryňyzy okap oňmaly bolýas. Biziň obamyzdaky kitaphanada ýekeje-de kitabyňyz ýok. Ýogsam, öňräk žurnalda çykan hekaýaňyzy ýene-de gaýtalap okasym gelýär...

Nurgözel ORAZOWA,
Garagum raýony».

«Ýaňy-ýakynda men Ogultäç Orazberdiýewanyň «Gara gözler» diýen kitabyňy okadym. Kitap ýüregimde çuňňur täsir galdyrdy. Oza! hem men bu awtoryň birnäçe eserini «Sowet edebiýaty» žurnalynda hem-de beýleki gazet-žurnallarda okapdym. Oba durmuşyna, oba gyzlarynyň häsiýetine mahsus ýazýan Ogultäç Orazberdiýewa oba gyzlarynyň adyndan minnetdarlyk bildirmekçi.

M.Annamammedowa,
Gökdepe raýony».

«Men «Gara gözler» kitabyňyzy günortan arakesmede brigadamyzyň gyzlaryna okap berdim. Olar by kitaba örän uly baha berdiler.

Arnagözel Öwezduurdyýewa,
Tagtabazar raýony».

Ýazyjy üçin şu sada hatlardan hormatly zat ýok bolsa gerek. Beýle hatlar bolsa ýazyjyda köp. Olaryň arasynda her hilisi

bar, ýazyjydan maslahat ýa kömek soralyň ýazylyan hatlaram, okan eserlerinden galan täsirler barada ýazylynlaram köp. Hatda Soýuzymyzda belli tankytçylar bolan Alla Marçenko, Swetlana Alyýewa ýaly edebiýatçylaryň ýazan hatlary-da bar. O. Orazberdiýewanyň eserlerini okap, türkmen dilini öwrenmeklige höwes bildiren rus okyjylary hem bar. Goý, ol hatlar ýazyjynyň arhiwini baýlaşdyrsyn, okyjynyň öňündäki jogapkärçiligini artdyrsyn. Bize geregi okyjynyň hormaty hem söýgüsi.

Ýazyjy durmuşyň jogapkärçiligi bilen edebiýatyň jogapkärçiligini deň alyp gidýändigini üçin, kämil, göreşiji gahrymanlary döredýäni üçin, ol bütinsoýuz okyjysyna çykdy. Proza kitaplary rus dilinde ýa-da SSSR halklarynyň dilinde çap bolan, üstesine-de edebiýat jemgyýetçiligi tarapyndan söýlüp okalýan başga bir aýal adam bizde ýok.

Bizde hiç bir adamy O. Orazberdiýewa bilen deňemek, «ine, pylany şeýleräk ýazýar» diýmek mümkin däl. Sebäbi hiç kim O. Orazberdiýewanyň poçerkinde ýazmagy başarmaýar. Muny boýun almaly. Ol her biz sözi şeýle bir ýerli-ýerinde goýup, sadadan gelen ýalynly sözlem düzýär welin, sen ony gözüň bilen okap däl, demiň bilen ýuwdup barýarsyň.

Ol howlukmaýar, öz-özünü taplaýar, işleýär. Sabyr-takady, synçylygy, suratkeşligi zähmete eýläp, çeper söze jan berýär. Ony adamlaryň ýüregine ýeter ýaly derejä eltyýär. Okyjylar köpçüligi ýazyjynyň bu hyzmaty üçin ýokary sylaga ~ Türkmenistan SSR-niň Magtymguly adyndaky döwlet baýragyna hödürlediler.

Bu baýrak onuň hyzmatyna mynasyp. Ogultäç Orazberdiýewa sylaga ýetse, onuň zehini gül açar.

1987 ý. Edebi tankyt